

IN MEMORIAM

LECHNER ÖDÖN

(1846—1914)

Lyka Károly beszéde a Lechner Ödön Társaságnak a nagy építőművész halála tizenötödik évfordulójára alkalmából június 20-án rendezett emlékülennepélyén.

A mester, akinek emléke ma összehozott minket, azok közé tartozik, akik súlyt és halhatatlanságot biztosítanak a magyar művészetnek. S bár ő mindenkorra egyik dicsősége lesz művészetünk multjának, — nekünk, akik kortársai voltunk, akiknek oly sokszor beszélt céljairól és küzdelmeiről, akik szinte napról-napra láttuk cselekvéseit, mégis nehéz, sőt lehetetlen őt egészen a multnak átadni. Munkálkodása oly közvetlen élmény volt nekünk, annyira ösmerjük a jövőbe tekintő forró vágyait, hogy ránk nézve Lechner Ödön sokkal több a mult egy fényes jelenségénél. Szinte élő, ma is ható s a jövőre nézve programmatikus erűj az a messzetekintő célja, hogy a mi művészetünk valóban a miénk legyen, minket, csakis minket feleljen ki. Ez a vágy nemcsak az ő vágya volt. Ez a vágy vezette ösztönösen festő-iskolai jóbarátját, Szinyei Mersse Pált, amidőn messze idegenben első remekművét nem abból az idegen kultúrából, hanem mindenestül az ő magyar emlékeiből merítette és a sárosi halomok szindús költészetének merész újságával lepte meg és hökkengette meg három ország közönségét és kritikáját. Ez a vágy vezette a nagybányai festőket, amidőn a gúny és lebecsülés nyílzápora közepette magyar rögzhöz költöztek egész művészetüket. Ez vezette Fadruzs Jánost erőtől duzzadó műveire. Tovább megyek: a tehetségek egész sorában hol ösztönösen, hol tudatosan élt a vágy, hogy amit alkotnak, magán viselje ennek a mi kis magyar világunknak bélyegét. Csak Lechner Ödön kortársaink idegelmestere, de visszamehetünk régebbi időkre is; elmondhatnám, mint áldozta legjobb erűjének a gondolatnak Izsó Miklós, mint vívódott magános mélyében ily célokért Feszli Frigyes. Sőt amidőn Izsó még csak iskolásfiú volt és Feszli először próbálkozott meg a tervezgetéssel: egy kiváló kritikus, Henszlimann Imre, igazi erényül azt jelöli meg némely művészlünk méltóságánál, hogy magyarságra törekednek. Tehát a vágy, hogy művészetünk valóban a miénk legyen, nem csupán valamely különböző, elszigetelt ember álmoké, nem pusztán egyéni eszesély, hanem van multja s ami fontos: éppen a legkiválóbb tehetségek voltak legerősebb megérzői és leg tudatosabb plántái. Ezt különös nyomatékkal szeretném hangsúlyozni, mert egy igazi művészeti cél leghatalmasabb, sőt egyetlen szentesítője a nagy tehetség. És hogy az említett esetekben nem ezeknek a tehetségeknek melles és pillanatnyi ötleteiről volt szó, amelyekből mi most utólag talán önké-

nyesen szerkesztünk meg egy mélyreható eszmét, azt igen könnyű bebizonyítani. Izsó az ő legmagyarabb és őseredeti munkái akkor készíttette, amidőn megrendelés híján legszebb óráit egészen a saját ideáljainak szentelhette. Apró magyar agyagvázlatok ezek, nem is gondolhatott kivételkre, egészen önmagának csinálta őket a a meghitt órák e legkedvesebb gyermekei azóta különleges ékségei Szépművészeti Múzeumunk plasztikai osztályának. Feszli és jóval később Szinyei Mersse Pál szinte áldozatai lettek e művészi vágynak. Az egyik megbőnhődött azért, mert művészetének minden porckáját magyar emlékeiből merzte meríteni. Főlölesleg emberre vált és festőből hosszú időre átvédlett olyan színpala földesúrrá, amely akkor ezer meg ezer volt, holott ő joggal egyetlennek érezhette magát. A másik főlölesleg ember, aki a Vigadó palotájával megbánította a közvéleményt, kőbányai házába vonult vissza s ha téglából, kőből nem építhetett: épített papírosan, ceruzával magyar ábrándokat a maga számára. Bezzeg drágán fizeték azért, hogy engedtek lelkük e vágyának! Olyan gondolat, amelyekért a legjobbak képesek feláldozni életük sorsát: aligha pillanatnyi ölet, aligha egyéni eszesély. Valóban feláldoztak érte mindent, csak egyet menihettek meg maguknak ezen a véres-uzsora áron: művészeti erkölcsüket.

A gondolat, amely ekkora vértanukat tudott nevelni, nem pusztul el.

Mint a Karszt folyói, elbújt a mélységekbe és lappangva folytatta útját, hogy ismét napvilágra kerüljön. Teljes erőben, tisztult frissességben megjelent újra Lechner Ödön művészetében.

Élete nyitott könyv: mindnyájan ösmerjük. Céljait nem nekünk kell ismertetnünk: ismerette azokat szóban, írásban ő maga. Épületei, amelyek hazánk különleges értékei, állnak s közvetlenül beszélnek nekünk arról, hogy e célokat milyen ottan, milyen eszközökkel igyekezett megvalósítani. Ezernyi építészei vázlatából, igaz, ma még csak egy irodék ismeretes, igen sokjuk elveszett, de nekülkül is határozott formában áll előttünk művészi kép-mása. Építészetünk történetébe oly élesen van beleírva alakja, mint az Alföld levegőjébe a fűtenger fölött magasló kúragassá. És igen hosszú időközön át valóban pusztai magányosságban meredt a magasba, hiszen társatlannak láttuk őt akaratainak méreteiben. Értekezéses egész tömege igyekezett e tehetség sajátosságait, e sajátosságok okait, és okokból kifejt-hető utakat magyarázni, érteiket fel-vagy lebecsülni. Már maga az a pusztai tény, hogy Lechner fellépését akkora irodalom felburján-zása követte, amilyenre nálunk nincs példa az építészet körében, eléggé megvilágítja jelentő-

ségét. Ámde minden írott betűnél hatalmasabb az a közvetlen hatás, amelyet alkotásai költőgetnek bennünk. Művészeti dolgokban a közvetlen szemlélet ereje az egyetlen, amely egy igazi nagyszabású alkotás teljes birtokbavételéig lehetővé teszi. S valóban, ez a közvetlen birtokbavétel, az intuíció, az alapja minden művészetnek. Csak másodlagos jelentőségű, hogy ezen túl még logikai műveletekkel is közelébe igyekszünk férni egy műremeknek. Az ész logikai magyarázgatásai fíradtan kerülgetik egy remekmű igazi értékét: a végső rejtelmes kincség, a mű valódi velejéig soha-soha el nem érhetnek. Azt, mint egy hű szív szerelmét, csak kapni lehet, kieszakózníni. Ez az utas, aki először áll meg az Aja Szofia kupolarendszere alatt, tökéletesen tisztában lesz azazal, hogy rendkívül a világ, amelybe jutott és hogy ilyen csak egy, egyetlenegy van. A Medici-sírok kömemberrel előtt tiltakozva utasítana vissza ok és okozatra vonatkozó magyarázgatásokat, mert a végső mély titkot, az igazi értéket, a fogalmakkal ki nem fejezhető nem a kommentátor, hanem a mű adja meg neki, Az az egy és egyetlen.

Lechner Ödön műveinek egész sor olyan jellemvonása is van, amelyek, ha úgy tetszik, ki-elemezhető és látra vehető. Ez az elemzés ismételtelen meg is történt és nagyon érdekes értekezések tárgyává lett például az ő viszonya a magyar népi motívumokhoz, ősi keleti formanyelvűvekhez. A mi művészeti szempontunkból azonban mindez csak azért érdekes, mert Lechner Ödön alkotásaihoz fűződik. Mert az ő genieinek fényében rögtön magasabbrendűvé válik az, ami a közönséges ember kezén leg-főbbé néprajzi vagy archeológiai adat. Akkora volt intuítv, tehát művészeti ereje, hogy őbenne mindez nem tudományos rendszerré, hanem művészeti alkotássá alakult, olyanná, amelyet hibába keresünk másutt, mert egy és egyetlen. Nem is lehet az ő egyéniségét seholva sem lokalizálni, csak a földgömb egyetlen kicsiny országába, hazánkba. Alkotásai csak itt vannak otthon. Itt sarjadzotnak ki. A mi földünk, a mi életerünk, szunnyadó gyájkain, homályos sejtéseink, a kinyomozhatatlan és elemezhetetlen érzések egész tömege testesült meg bennük. Ezt a művészetet gyermekünknek fogadtuk, hiszen nem talánuk számdra más apát, mint a magyarságot.

Ha így Lechner Ödön művészete valóban a miénk, nem kell féltelnünk az idők változásától. Az a gondolata, hogy művészetünk mentül jobban hasonlítson hozzáánk, független a korstílusok ilyen vagy olyan irányban való alakulásától. A korstílusok csak járuléka a művészetnek, de nem értékei. Ezekről függetlenül lehet benszültöit, lehet jelentéktelen vagy lehet valamely művészet idegen import vagy lehet nagyszabású. Azon fordul meg minden, hogy a sors megajándékoz-e minket valamely rendkívüli tehetséggel, de azon is, hogy mily

kezdünk mi ezzel az ajándékkal. Reméljük, hogy a jövőnő nemzedékek nagyobb szeretettel és nagyobb okossággal egyengetik útjait, mint a mult sok nemzedéke. Lechner Ödönnek apostoli hírd gondolata, hogy a magyar művészet lösgyökereken a miénk legyen, azt hiszem, nem fog erejéből vesztieni sohasem. Nem valamely ideológia alapján mondjuk ezt, hanem azért, mert ez természetes. Oly természetes, hogy nem akadhatsz meg rajta, mint ahogy nem akadhatsz meg azon, hogy minden vidéknek más és más a növényzete, mert más a talaja és más a klímája. A növény ezekből építi fel a maga különleges berendezését, szerkezetét, formáit. A művészet is a kultúr-talaj és kultúrklíma gyermeke, a nagy művész egész érzésvilága, gondolatrendszere elsősorban ezt az ő legszűkebb környezetét asszimilálja, mert ez neki a legrokonabb. Lechner apostolkodása tehát nem futalógos, ámenietni jelenségekre támaszkodik, hanem nagyeréjű, szélesen terülő adottságokra, amelyek nem változnak máról honpra. Míőn a nálunk születtő művészetben a talaját keresie, kiterjesztette ezt a szempontot az összes művészetekre, az írodalomra, a zenére, festészetre, szobrászatra is. S elégtelül szolgálhatott neki, hogy ez a talaj, különféle fokozatokban s elsősorban a nagy tehetségek műveiben valóban meg is van a művészetek e sokféle területén. Ez adott apostolkodásának új értő, ez sarkallta törékeny testét új és buzgó munkára. Mi mindnyájan tudjuk, mily akadályok meredtek eléje. Ébben az ünneppélyes pillanatban nem tartanók helyesnek erre kitérni. Akik ellen neki, a teremőnek, küzdenie kellett, azoknak szemé élet tartanók Vajda János lapidáris sorait:

Akkor tudáitok meg, hogy mi ő.
Ha elmerültek hosszú századok
S hozzá hasonlót még nem láttatok.

OLGYAI VIKTOR

Pósolhatatlan vesztéség érte művészeti kultúránkat *Olgvai* Viktor halálával. Ő volt a mőtor, amely lendületes erőre serkentette grafkáinkat. S egyben ő volt ennek a művészetnek kitűnő tanára, egész graffikusnemzedék nevelője. Mind a két viszonylatban nagy siker kísérte fáradszhatatlan tevékenységét. Hogy ma grafkáink európai értékű s az egész világon becsült, azt ennek a kettős munkálkodásának köszönjük. Külföldön szerzett hírnevét arra használta fel, hogy kapcsolatot teremtsen új grafkáink s a nagyobb művészeti központok közt. Tanári munkálkodása pedig, amely huszonkét évre terjedt, különösen a legutóbbi évtizedben, fanatizálni tudta e nemes technika legtehetségesebb fiatal adeptusait. Nevelőképességét legjobban az jellemzi, hogy nem valamely stílust fanitott, hanem bevezette főiskolái növendékeit a tökéletes technika s pártalan sugalló erővel ser-

kenette őket művészi cselekvésre. Egyetlenegy tanítványának grafikája sem hasonlít az övéhez s már ez is bizonyítja, hogy kitűnő nevelő volt.

A grafika volt az a terület, amelyen mindkét minőségében, úgy is mint alkotó művész, úgy is mint tanár, teljes biztonságban mozgott. Minden, ami ezen kívül esett, homályos, rejtélyes, egyéniségére nézve idegenszerű volt. Mihelyt kilépett rézleptől, nyomtatógéptől, tanítványai köréből, minden irrédilissnak látszott neki. Ideg-élete sajátosan bonyolult, fantasztkumra hajló, sokaknak érthetetlen volt. Nem tartozott a normális emberek közé. Fanatikus szomjúság hajtotta ismeretlen, megismerhetetlen, érthetetlen világok felé. Innen pályájának szegzottsága, amely hánytavetette a pozitív tudás és a miszticizmus örvényei közt. Egy ideig a teológiába merült. De lelki alkata számára rögtön idegenről vált az világ, midőn a dogmák szilárd kőfalába ütközött. A misztikum sóvárgása belevette őt egy időre egy körbe, amely a teozófiát, esetleg a spirítizmust kínálta megváltónak, a Felvidék egy kastélyában, ahol Mednyánszky László bóró is megfordult. Azután a buddhista életfelfogás, a nagy Karma hite kezdte lelkesíteni. De semmiben sem találta lelke nyugtát. Ez a lélek tragikusan vergődött csupa megdőmötött fantasztkum közt. Idegeit ez a vergődés szinte felőrölte. Egy a mi életünkön teljesen kívül álló benső életet élt, amelyet a normális szemlélő sehogyan sem tarthatott normálisnak. Maga is elszigetelt embernek tartotta magát az embermilliók közepe. Egy misztikus aszkézis s annak pontos ellentétei közt hanyódot-vetődött nyugtalan érzésvilága. Egy ideig, éveken át, az ideál foglalkoztatta, hogy mecenátnál találjon egy művészkolostor lélepfűzésére, amely a városi élettől távol, zápgó fenyes sötétjében, egy misztikus ideálkultusz jegyében néhány válogatott művész-adeptusnak adna otthont szabad alkotásra. Ilyen tervek, ilyen hangulatok, az életprogramm e fázisa szélsőségekben érhetően hatott az élet valóságainak közepe. Cselekvési vágyainak olthatatlansága azután más utakat keresett. A fenyes és a hegyvilág, — gyermekkorú drága emlékek —, távoli erdőbe, téli pusztaságok, gleccserek lövébe hajtotta, hogy egy pár sílapon baráncolva a hideg magányt, szinte provokálva a sorsot és fizikai nehézségeket, túlbuzgó erején túladjon. De minden útját, akár a lelket, akár a testet megerőltető volt azok, misztikus meglátásvágy, szinte érthetetlen romantikaszmizmuság tetézte. Egy ilyen idegélet nem maradhatott végzetes következmények nélkül. Külső és objektív ok nélkül meghasonlott önmagával, az emberekkel. S ez a meghasonlás, ez a látszólagos reménytelenség öngyilkosságra vitte. Salzburg mellett, egy fenyvesben, saját kezével oltotta ki életét.

Olgyai Viktor 1870 november elején született Iglón. Tanulmányait Lőcsén végezte. A hatodik gimnázium elvégzése után a papi pályára lépett s előbb Kassán, majd a bécsi Pazmaneumban hallgatta a teológiát. A két bécsi év megismertette vele a képtárcák kincsét s tudatossá tette benne azt is, hogy a papi pályája nem számára való. 1890-ben újra a szülői házba került Lőcsére, ahol a telet az erdők bebaráncolására használta fel. A fekete törzsek és sötét gallyak, amelyeket a tél hava fehér folttal és vonalakkal tetéz, fölkelte a benne szunnyadó grafikus érzéket. Itt és ekkor nyúlt először a rajzolóollóhoz, itt dőlt el későbbi pályája sorsa. 1876 nem indulhatott egyetlen a most már óhajtott művészi tanulmányok felé: szegénysége arra kényszerítette, hogy egyelőre egy más pályáról várja azokat az anyagi lehetőségeket, amelyek művészi tanulmányait megengedik. 1891-től szorgalmasan hallgatta a budapesti egyetemen a filozófiát és nyelvészetet s megismerkedett festőkkel is. Végre ősszel bátyja segítségével a bécsi képzőművészeti akadémiára kerülhetett. Itt *Lichtenfels* s egy kitűnő grafikus, *William Unger* voltak a tanárai. Már 1892-ben megjelent Berlinben első rézkarcja, a „Csöndes éj” s egy évvel rá a nagyhírű *Zeitschrift für Bildende Kunst* közli „Tél a tóparton” című rézkarcát.

Ekkor a telet szüleinél, Baecskön töltötte, ahol kedves tárgyát, a tél képeit tanulmányozta. Itt keletkezett első jelentősebb olajfestménye, a „Február” (*Kohner-gyűjtemény*). Rövid müncheni tartózkodás után a Felvidék különböző szép vidékein töltött hosszabb időt s a millenniumra elkészítette „Tél” című rézkarc-albumát (10 lap). Ennek sikere még egy sor rokontárgyú lap karcolására serkentette.

Egy párizsi út után Münchenben telepedett le 1898-ban s ott Kaeser kiadó számára nagy rézkarc-lapokat készített, közben nyelvészetet hallgatott az egyetemen. 1900-ban grafikai iskolát nyitott Münchenben, mire meghívást kapott a budapesti Képzőművészeti Főiskola grafikai katedrára.

Budapesti munkálkodása most új erőfeszítésekre sarkallta. Nemcsak festett, karcolt és írt, hanem grafikus barátival hozzájárult az idevaló grafikusok megszervezéséhez. Így keletkezett 1908-ban *Rauscher* Lajos elnöklétével a Magyar Grafikusok Egyesülete, utóbb pedig *Olgyai* elnöklésével a Magyar Rézkarcoló-művészek Egyesülete. Mindkét egyesület munkálkodása javára vált a művészetnek s nagy mértékben népszerűvé tette nálunk a grafikát. *Olgyai* Viktor tanári működését sokáig megakasztotta a világháború, mikor is a Főiskola jórészt katonai kórház foglalta el, a résznyomógépek pedig a padlásra vándoroltak. A háború után *Olgyai* a legnagyobb eréllyel segítette a tönkremenőfélben levő Főiskola

ülőéplésében, újra megszervezte ott a grafikai műhelyt és kettőzött erővel a kettőzött sikerrel folytatta nevelőmunkáját. Váratlanul végetvetett annak tragikus halálá. Szinte az utolsó napokig a legnagyobb szorgalommal vett részt a Főiskola munkálataiban és senki sem sejtette tanáriársal köré-

ben, hogy lelki egyensúlya végzetes krízis elé érkezett. Röviddel a vizsgák után hirtelen Salzburgba utazott s ott június 19-én véget vetett életének.

Szomorú vége rendkívül és őszinte részvételt keltett. Nagy érdemei mindenkorra megörökítik emlékét.

MŰVÉSZETI KRÓNIKA

Örömmel vettünk róla hírt, hogy egy fővárosi klub vitasét rendezett a művészet magyarországról. A tárgy rendkívül érdekes s van is már bizonyos irodalma, amely visszanyúl a negyvenes évekig. De bármily hosszú idő telt is el azóta s bár sokféle szempontból s a legjobb igyekezettel iparkodtak a nehéz problémát megfajteni: a kérdés elméleti tisztázása mindmáig nem sikerült, hacsak néhány szépen hangzó szólásformát nem tekintünk végérvényes megfajtának. A tárgy azonban sokkal súlyosabb jelentőségű, semhogy egyszerű állításokkal vagy szubjektív állásfoglalással beérthető.

A május 8-iki vitasét egy festőművész, Kukán Géza tartott előadást az esztétika e nehéz kérdéséről. Hírlapi közlések szerint rámutatott arra, hogy a magyar képzőművészetnek meg kell maradnia a történelmi hagyományok és a nemzeti eszme alapján. Meg kell őriznie a nemes hagyományokat. Lánya csak konzervatív és konstruktív lehet, mert ezek az eszmék gyökereznek a magyar lélek mélyén.

Oly gondolatok ezek, amelyek elsősorban azzal tűnnek fel, hogy nehézség nélkül átvihetők a magyar élet bármily megnyilvánulására, ha valaki valóban ezeket vallja. Elmondhatja ezt saját munkakörére vonatkozóan egy politikus éppúgy, mint egy pedagógus vagy közigazda. Általános körben mozognak s nézetünk szerint nem illeszkednek szorosan azokhoz a sajátos lehetőségekhez, amelyek a képzőművészet és csakis a képzőművészet terén kínálkoznak. Ilyen rendkívül tág és ruganyos általánosítások kevés reményt nyújtanak arra, hogy segítségével egy speciális művészeti kérdés közelebb jusson az óhajtott megoldáshoz. Egy oly programmatikus kívánság például, hogy a magyar művészek maradjanak meg a nemzeti eszme alapján, valószínűleg nagy csodálkozást fog kelteni művészeink kilencztedrészében, mert bizonyára nem igen tudák eddig, hogy ők valami egészen más alapon állnak. A magyarságot, a nemzeti eszme megőrzését ahhoz kötni, hogy valaki konzervatív-e vagy sem, bizonyára oly álláspont, amelyet jól átgondolva senki sem fog helyeselni. Ismét az elé a kérdés elé kerülünk, vajon Széchenyi vol-e a jobbik magyar vagy Kossuth, vajon ez vagy amaz állott-e inkább nemzeti alapon.

Tartalmasabbnak látszik a másik követelmény: hogy t. i. művészetünknek meg kell maradnia a történelmi hagyományok alapján. Sajnos, itt is oly általános körben mozog maga a posztulátum, hogy segítségével reménytelennek látszik a fölvetett probléma tisztázása. Az előadó történelmi hagyományokat emleget. Ezek sokféle lehetnek. De mivelhogy a vitasét tárgya a magyar képzőművészet volt, talán nem tévedünk, ha a történelmi hagyományok kifejezés alatt magyar művészeti hagyományokra céloztunk. Vajon melyek ezek a hagyományok, kérdezheti az érdeklődő. Nagyon távoli időkbe, még a XVIII. századba sem mehetünk vissza, a magyar művészet régmúltja iránt érdeklődő minden ember jól tudja ennek okát. Valószínű, hogy az előadó maga is inkább XIX. századbeli művészetünkre gondol, amely akkora mesterek mutattak fel, amilyenek csak nagy eltvéve akadtak nálunk régbi századokban. Székely, Lotz, Madarász, Zichy, Benczur, Munkácsy, Szinyei, Paál, Markó, Mészöly neve jut eszünkbe hirtelenül s nem kétkelődünk, hogy éppen ők vagy legalább néhányuk képviselhetnék azt, amit az előadó történelmi hagyománynak mond. Elérkezünk tehát az első kézzelfogható, megvizsgálható konkrétumokhoz. De itt rögtön zavarba kerül minden ifjú művész, aki pályája tavaszán azon töpreng, hogy melyik az igaz, a helyes út, amelyen magasrendű célokat elérhet. Székely nevének hallatára ugyanis emlékeztetnie jutnak e nagy mester pompás szadai impresszionisztikus képei, eszébe jutnak a vajdahunyadi kartónok, amelyek amazok köztelenségével szemben a legtéljesebb kötöttséget mutatják, eszébe juthat remek önarcképe, amely annyira más, mint testem a Dobozi stb. Vajon e Székelyek közül melyik Székely az, aki reá nézve a követendő történelmi hagyományt jeleníti meg? Benczur Gyulát is említettük. Nos, róla egyik hű tanítványa, müncheni akadémiai tanár, a Benczur-Társaságban tartott felolvasása során kifejtette, hogy a német Pilotynak sohasem volt hűségesebb követője Benczurnál. Sehoh sem olvastunk olyasmit, hogy ezt az állítást valaki visszautasította vagy korrigálta volna, sem akkor, sem utólag. Felvethető tehát a kérdés, vajon például Benczurnak művészete